

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ب ..... گردشگری پایدار

گردشگری پایدار (روستایی و عشایری)

تألیف

دکتر مجتبی قدیری معصوم

دانشیار دانشگاه تهران

دکتر علیرضا استعلاجی

دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرری

دکتر معصومه پاکزکی

مدرس دانشگاه پیام نور

انتشارات دانشگاه تهران

شماره ۳۱۶۰

شماره مسلسل ۶۷۰۳

قدیری معصوم، مجتبی، ۱۳۳۵-
گردشگری پایدار (روستایی و عشایری) / تألیف مجتبی قدیری معصوم، علیرضا استعلاجی،
معصومه پازکی. تهران: دانشگاه تهران. مؤسسه انتشارات، ۱۳۸۹.
د، ۲۳۰ ص.: مصور، جدول، نمودار. (انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره ۳۱۶۰).
ISBN 978-964-03-6113-9
فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه به صورت زیرنویس.
جهانگردی روستایی. جهانگردی روستایی - - ایران. جهانگردی زیست محیطی - استعلاجی،
علیرضا، ۱۳۴۸. پازکی، معصومه. دانشگاه تهران. مؤسسه انتشارات.
ع ق ۱ / آ ۱۵۵ / G ۳۳۸/۴۷۹۱ ۱۳۸۹
شماره کتابشناسی ملی ۲۱۷۷۱۱۴

عنوان: گردشگری پایدار (روستایی و عشایری)

تالیف: دکتر مجتبی قدیری معصوم، دکتر علیرضا استعلاجی، دکتر معصومه پازکی

ویراستار: فاطمه جهانگیری

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۸۹

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

شابک: ۹ - ۶۱۱۳ - ۰۳ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN 978-964-03-6113-9

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلفان است»

«کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است»

بها: ۴۵۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

www.press.ut.ac.ir - سایت: ut.ac.ir @press پست الکترونیک:

پخش و فروش: تلفکس ۸۸۰۱۲۰۷۸

فهرست مطالب

پیشگفتار ..... ر

فصل اول: کلیات

۱-۱- مقدمه	۱
۱-۲- گردشگری روستایی	۱
۱-۳- اهمیت گردشگری روستایی	۵
۱-۴- عوامل توسعه گردشگری روستایی	۷
۱-۵- انواع گردشگری روستایی	۹
۱-۶- گردشگری عشایری	۲۰
۱-۷- گردشگری پایدار روستایی و عشایری	۲۱
۱-۷-۱- اصول توسعه پایدار گردشگری روستایی و عشایری	۲۶

فصل دوم: معنا و مفهوم توسعه پایدار

۲-۱- مقدمه	۲۷
۲-۲- معنا و مفهوم توسعه	۲۸
۲-۳- توسعه از بالا یا مرکز	۳۰
۲-۳-۱- راهبردهای مرکز به پایین	۳۲
۲-۴- توسعه از پایین و از درون	۳۳
۲-۴-۱- پیش شرطهای ضروری و تضادهای اساسی رویکرد توسعه از پایین	۳۴
۲-۵- توسعه پایدار	۳۶
۲-۵-۱- روند شکل‌گیری مفهوم توسعه پایدار	۳۷
۲-۶- مفهوم توسعه پایدار	۴۰
۲-۷- چالش‌های اساسی، توسعه پایدار روستایی - ناحیه‌ای	۴۱

ح ..... گردشگری پایدار

- ۲-۸- عشایر و توسعه پایدار ۴۲
- ۲-۸-۱- نظام اکولوژیکی و فضایی جامعه عشایری ایران ۴۲
- ۲-۸-۲- مفهوم توسعه پایدار جامعه عشایری ۴۴
- ۲-۸-۳- برنامه ریزی جامعه عشایری از دیدگاه توسعه پایدار ۴۴
- ۲-۸-۴- اسناد مورد نیاز برنامه ریزی برای جامعه عشایری ۴۴
- ۲-۸-۵- چالش ها و قابلیت های موجود در جامعه عشایری ۴۸
- ۲-۸-۶- سیاست های راهبردی برای توسعه جامعه عشایری ۴۹
- ۲-۹- نگرش سیستمی در برنامه ریزی توسعه پایدار ۴۹
- ۲-۹-۱- روش کار در تفکر سیستمی ۵۰
- ۲-۹-۲- کاربرد روش سیستمی در طرح ریزی ۵۲
- ۲-۱۰- روش های اکولوژیکی برنامه ریزی توسعه پایدار ۵۲
- ۲-۱۱- مؤلفه ها و پیش شرط های توسعه پایدار روستایی - عشایری ۵۸
- ۲-۱۲- خط مشی اصولی در برنامه ریزی توسعه پایدار روستایی - عشایری ۶۱

فصل سوم: گردشگری روستایی و توسعه پایدار

- ۳-۱- مقدمه ۶۳
- ۳-۲- توسعه روستایی ۶۳
- ۳-۳- توسعه پایدار روستایی ۶۶
- ۳-۴- عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری پایدار روستایی ۶۸
- ۳-۴-۱- سهولت دسترسی به روستاها ۶۹
- ۳-۴-۲- تبلیغات و خدمات اطلاع رسانی مطلوب ۶۹
- ۳-۴-۳- توسعه اقامتگاه گردشگران در مناطق روستایی ۶۹
- ۳-۴-۴- توسعه صنایع دستی روستایی ۷۰
- ۳-۴-۵- گسترش امنیت روستایی و مقررات حقوقی ۷۱
- ۳-۴-۶- آموزش و تقویت نیروی انسانی صنعت گردشگری روستایی ۷۱
- ۳-۴-۷- مدیریت صنعت گردشگری روستایی ۷۱

فهرست ..... خ

- ۳-۵- راهبردهای گردشگری در قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی ۷۳
۳-۶- راهبردهای گردشگری و میراث فرهنگی در سند مطالعات آمایش سرزمین ۷۴
۳-۷- راهبردهای سازماندهی فضایی در سند مطالعات آمایش سرزمین ۷۵

فصل چهارم: راهبردهای نظری گردشگری روستایی

- ۴-۱- راهبرد زیست‌ناحیه‌ای ۷۷
۴-۲- راهبرد کارکردی و توسعه گردشگری ۷۸
۴-۳- راهبرد وابستگی ۸۰
۳-۴- راهبرد فورديسم و گردشگری ۸۴
۴-۵- راهبرد توسعه پایدار ۸۸
۴-۶- توسعه پایدار و گردشگری ۸۹
۴-۷- حفاظت از محیط زیست و توسعه گردشگری پایدار ۹۲
۴-۸- محیط فرهنگی و توسعه پایدار گردشگری ۹۳
۴-۹- ظرفیت‌پذیری و گردشگری پایدار ۹۴
۴-۱۰- دیدگاه توسعه اجتماع‌محور ۹۶
۴-۱۱- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۹۷

فصل پنجم: گردشگری روستایی از دیدگاه‌های مختلف

- ۵-۱- مقدمه ۱۰۳
۵-۲- گردشگری روستایی از دیدگاه اجتماعی- فرهنگی ۱۰۳
۵-۳- گردشگری روستایی از دیدگاه اقتصادی ۱۰۶
۵-۴- گردشگری روستایی از دیدگاه سیاسی ۱۱۰
۵-۵- گردشگری روستایی از دیدگاه زیست‌محیطی ۱۱۱

فصل ششم: جاذبه‌های گردشگری روستایی و شاخص‌های توسعه گردشگری روستایی

- ۶-۱- مقدمه ۱۱۳
۶-۲- جاذبه‌های گردشگری روستایی ۱۱۳

د ..... گردشگری پایدار

- ۱-۲-۶- جاذبه‌های طبیعی ۱۱۴
- ۲-۲-۶- جاذبه‌های فرهنگی و منابع انسانی ۱۱۹
- ۳-۶- جاذبه‌های گردشگری عشایری ۱۲۲
- ۴-۶- شاخص‌های توسعه گردشگری روستایی ۱۲۷

فصل هفتم: برنامه‌ریزی گردشگری روستایی

- ۱-۷- مقدمه ۱۳۱
- ۲-۷- ضرورت برنامه‌ریزی گردشگری روستایی ۱۳۱
- ۳-۷- مطالعات اولیه در گردشگری روستایی ۱۳۲
- ۴-۷- اجزای برنامه‌ریزی گردشگری روستایی ۱۳۳
- ۵-۷- آنالیز اطلاعات ۱۳۴
- ۶-۷- کنترل و نظارت ۱۳۵
- ۷-۷- برنامه‌ریزی برای فصول مختلف سال ۱۳۶
- ۸-۷- ارتباط بین برنامه‌ریزی گردشگری روستایی با برنامه‌ریزی برای کاربری زمین ۱۳۶
- ۹-۷- برنامه‌ریزی گردشگری روستایی و ملاحظات زیست‌محیطی ۱۳۸
- ۱۰-۷- برنامه‌ریزی گردشگری روستایی و ملاحظات اقتصادی ۱۳۹
- ۱۱-۷- برنامه‌ریزی توسعه زیرساخت‌های روستاهای مقصد گردشگری روستایی ۱۴۰
- ۱۲-۷- برنامه‌ریزی برای تأمین نیروی انسانی موردنیاز در بخش گردشگری روستایی ۱۴۱
- ۱۳-۷- برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری پایدار روستایی ۱۴۲
- ۱۴-۷- اهداف و سیاستگذاری توسعه گردشگری روستایی و عشایری ۱۴۳
- ۱۵-۷- پیامدها و نتایج گردشگری روستایی ۱۴۴
- ۱۶-۷- مدیریت گردشگری روستایی برای کاهش آثار منفی و تقویت پیامدهای مثبت ۱۴۸

فصل هشتم: فناوری اطلاعات و ارتباطات و بازاریابی در گردشگری روستایی

- ۱-۸- مقدمه ۱۵۱
- ۲-۸- فناوری اطلاعات و ارتباطات ۱۵۲
- ۳-۸- گردشگری الکترونیکی ۱۵۴

فهرست	ذ
۸-۴- گردشگری روستایی الکترونیکی	۱۵۷
۸-۵- گردشگری مجازی	۱۵۹
۸-۶- بازار در گردشگری روستایی	۱۶۰
۸-۷- بازاریابی در گردشگری روستایی	۱۶۰
۸-۸- نقش فعالیت‌های ترغیبی و تشویقی در بازاریابی	۱۶۱
۸-۹- راهکارهایی برای بهینه‌سازی بازاریابی در گردشگری روستایی	۱۶۲

فصل نهم: دستور العمل‌های جهانی در گردشگری، حفاظت و توسعه

۹-۱- مقدمه	۱۶۵
۹-۲- اقدامات انجام یافته توسط سازمان‌های ذی‌ربط	۱۶۸
۹-۳- دستورالعمل توسعه گردشگری پایدار	۱۷۱
۹-۴- دستورالعمل‌های کنوانسیون تنوع زیستی و توسعه گردشگری	۱۷۲
۹-۴-۱- حیطه عمل	۱۷۲
۹-۴-۲- فرایند سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه	۱۷۳
۹-۵- چشم‌انداز و اهداف عمومی	۱۷۷
۹-۵-۱- چشم‌انداز	۱۷۷
۹-۵-۲- اهداف عمومی	۱۷۸

فصل دهم: نظامنامه جهانی اخلاق گردشگری

۱۰-۱- مقدمه	۱۸۲
۱۰-۲- اصول گردشگری	۱۸۵
۱۰-۳- پروتکل اجرایی	۱۹۵
۱۰-۴- ساز و کار حل اختلاف	۱۹۸
۱۰-۵- نظامنامه اخلاقی گردشگران: یک خط‌مشی الگو	۲۰۰
فرهنگ واژگان کلیدی فارسی- انگلیسی	۲۰۳
فرهنگ واژگان کلیدی انگلیسی- فارسی	۲۱۲
منابع	۲۲۱

پیشگفتار

گردشگری که امروزه از جمله اولین فعالیت‌ها از بعد اشتغال‌زایی و درآمدزایی در جهان محسوب می‌شود، در سال‌های اخیر رشد شتابانی داشته و توانسته است جایگاه خود را به بالاترین سطح ارتقاء دهد. با توجه به افزایش روزافزون گردشگران و علاقه آنان به حضور در مناطق گردشگرپذیر، به یقین می‌توان گفت گردشگری در سده آینده، با سرعتی بیش از گذشته و امروز، گسترش خواهد یافت.

بی‌شک همه کشورهای جهان در رقابتی تنگاتنگ در پی بهره‌گیری از مزایای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی این فعالیت به‌ویژه برای دریافت سهم بیشتری از درآمد و افزایش سطح اشتغال ناشی از بهینه‌سازی این فعالیت در کشور خود هستند.

بدیهی است گام نخست در برنامه‌ریزی گردشگری، شناخت و ارزیابی قابلیت‌ها و توان‌های بالقوه و بالفعل جاذبه‌های گردشگری و تفکیک و طبقه‌بندی انواع گردشگری است. در این راستا باید اذعان داشت که کشور ایران با داشتن سوابق تاریخی طولانی و آثار باستانی فراوان و تنوع فرهنگی و منابع بی‌شمار طبیعی، در این زمینه، کمتر فعالیت داشته و در گردشگری روستایی- عشایری که از شاخه‌های جدید گردشگری بوده و امروزه در سطح جهان با توجه به فشارها و یکنواختی محیط زیست در جوامع شهری، از هواداران فراوانی برخوردار است، در دوران آغازین خود به‌سر می‌برد. در حالی که وجود چشم‌اندازهای طبیعی فراوان در مناطق روستایی و حوزه فعالیت عشایر، فرهنگ، آداب و رسوم، نوع فعالیت‌ها، محصولات تولیدی، صنایع دستی و موارد دیگر، ایجاب می‌کند تا این محور گردشگری به‌عنوان یک اندیشه اصلی در بین استادان، پژوهشگران، دانشجویان و برنامه‌ریزان برنامه‌های توسعه کشور مطرح شود.

قابلیت‌های گردشگری جغرافیایی، به کیفیت مناظر طبیعی و تاریخی و فرهنگ محلی آن بستگی دارد، با این نگرش و با توجه به ویژگی‌های جوامع روستایی و عشایری کشور عزیزمان ایران، می‌توان گردشگری روستایی- عشایری را اصلی پویاننده در برنامه‌های کلان توسعه کشور قلمداد کرد.

پیشگفتار ..... ز

کتاب حاضر حاوی مطالب ارزشمندی در زمینه فرایند گردشگری روستایی - عشایری محسوب می‌شود و با توجه به محتوا و سرفصل‌های کاربردی آن، در رشته‌های علوم انسانی دانشگاه‌ها، مراکز آموزشی و علمی - تحقیقاتی و نیز مدیران و کارشناسان نظام برنامه‌ریزی توسعه کشور و تمامی علاقه‌مندان به مطالعات گردشگری روستایی - عشایری قابل استفاده است.

شایان ذکر است که این اثر با وجود تلاش برای ارائه هر چه بهتر مطالب، به کاستی‌هایی نیز دچار است، از این رو از خوانندگان و صاحب‌نظران استدعا می‌شود نظرها و پیشنهادهای خود را ارائه دهند تا در چاپ‌های بعدی به کار گرفته شود.

مؤلفان

تابستان ۱۳۸۹